

АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

ANALYSIS OF EUROPEAN EXPERIENCE AND EUROPEAN STANDARDS REGARDING THE ORGANIZATION OF THE JUDICIAL AUTHORITY IN UKRAINE

Качурінер В.Л., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Міжнародний гуманітарний університет

Пахлеванзаде А., к.ю.н.,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет

Стаття присвячена аналізу європейського досвіду щодо організації судової влади в Україні. Дослідження основних аспектів процесу євроінтеграції в контексті міжнародного досвіду і викликів, з якими стикаються національні правові системи при входженні в європейський правовий простір є фундаментом для реформування судової влади.

Зроблено акцент на тому, що європейська практика функціонування судової влади свідчить про наявність як обов'язкових стандартів у цій сфері, так і стандартів, що мають рекомендаційний характер. Так, обов'язкові правові стандарти знаходять своє вираження у правових нормах, що зобов'язують до належної поведінки та мають установчий характер.

Зазначено, що міжнародні стандарти у сфері діяльності судових установ, зокрема, господарської юрисдикції можна визначити як сукупність задекларованих у базових міжнародних документах правил, дотримання яких є провідною світовою практикою.

Підкреслено і важливість Угоди про асоціацію між Україною і ЄС, яка є ґрунтовним та значним за обсягом документом, який дає можливість зрозуміти, що Україна прагне отримати в результаті євроінтеграції. Вона значно більша за обсягом і докладніша, ніж угоди з іншими країнами, зокрема, у сфері судочинства, прокуратури.

В статті проаналізовано досвід Грузії та Польщі у реформуванні судової системи. Реформа системи судоустрою – це напрям системної судової реформи, спрямований на системне перетворення судоустрою України. Увагу приділено і досвіду інших європейських країн, зокрема, у здійсненні господарського судочинства. Не в багатьох європейських держав функціонують спеціалізовані суди з розгляду комерційних справ, наприклад, як в Австрії.

Позначено, що європейський курс України ґрунтується перш за все на принципах дієвості демократичних інституцій, верховенстві права та укріпленні інституцій усіх рівнів державного управління загалом та судових органів. Зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості, це ті стандарти внутрішньої політики, які мають бути забезпечені Україною відповідно до взятих на себе міжнародних зобов'язань.

Зроблено висновок, що для подальшого реформування системи судоустрою необхідною та обґрунтованою є законотворча діяльність з метою вдосконалення законодавства щодо організації (устрою) судової влади в Україні.

Ключові слова: судова влада, судоустрій, правова реформа, судова реформа, реформування системи судоустрою.

The article is devoted to the analysis of the European experience regarding the organization of the judiciary in Ukraine. The study of the main aspects of the European integration process in the context of international experience and the challenges faced by national legal systems when entering the European legal space is the foundation for reforming the judiciary.

Emphasis is placed on the fact that the European practice of the functioning of the judiciary indicates the presence of both mandatory standards in this area and standards of a recommendatory nature. Thus, mandatory legal standards are expressed in legal norms that obligate proper behavior and have an institutional character.

It is noted that international standards in the field of judicial institutions, in particular, economic jurisdiction, can be defined as a set of rules declared in basic international documents, the observance of which is the leading world practice.

The importance of the Association Agreement between Ukraine and the EU is also emphasized, which is a thorough and significant document that gives an opportunity to understand what Ukraine seeks to gain as a result of European integration. It is much larger in scope and more detailed than agreements with other countries, in particular, in the sphere of the judiciary and prosecutor's office.

The article analyzes the experience of Georgia and Poland in reforming the judicial system. Reform of the judicial system is a direction of systemic judicial reform aimed at systemic transformation of the judicial system of Ukraine. Attention is also paid to the experience of other European countries, in particular, in the implementation of economic justice. Not many European countries have specialized courts for consideration of commercial cases, for example, as in Austria.

It is noted that the European course of Ukraine is based primarily on the principles of the effectiveness of democratic institutions, the rule of law and the strengthening of institutions of all levels of state administration in general and judicial bodies. Strengthening the judiciary, increasing its efficiency, guaranteeing its independence and impartiality, these are the standards of internal policy that should be ensured by Ukraine in accordance with its international obligations.

It was concluded that for the further reform of the judicial system, law-making activity with the aim of improving the legislation on the organization (structure) of the judiciary in Ukraine is necessary and justified.

Key words: judicial power, judicial system, legal reform, judicial reform, reforming judicial system.

Основні аспекти процесу євроінтеграції в контексті міжнародного досвіду і виклики, з якими стикаються національні правові системи при входженні в європейський правовий простір – імплементації європейських стандартів у сфері здійснення правосуддя. Для успішної євроінтеграції судово-правової системи України важливо, щоб норми національного права збігалися із законодавчими актами ЄС і були прийнятними для українського суспільства. Тому вже з перших кроків слід враховувати ці виклики й ретельно опрацьовувати кожен законодавчий

акт, практикувати режим тимчасового застосування певних норм права, створювати ті інституції, які на практиці реалізуватимуть ці норми, перевіряючи їх на придатність до сталого застосування.

Загалом європейська практика, на основі якої впроваджуються правові стандарти, свідчить про наявність як обов'язкових стандартів, так і стандартів, що мають рекомендаційний характер. Обов'язкові правові стандарти знаходять своє вираження у правових нормах, що зобов'язують до належної поведінки. Саме цей аспект

стандартів багато в чому визначає загальний напрямок розвитку правової системи, оскільки за своєю правовою природою такі норми належать до норм-принципів, а, отже мають установчий характер.

З урахуванням множинності підходів до визначення понять «стандарт», «міжнародні стандарти», «європейські стандарти» В. Владишевська пропонує наступне визначення поняття «міжнародні стандарти у сфері правосуддя»: це загальновизнані, універсальні мінімальні вимоги, які установлені та визнані міжнародною спільнотою (принципи, рекомендації, правила, критерії, рішення, висновки) для ефективного функціонування як держави в цілому, так і судової влади зокрема [1, с. 49].

Окрім того, В. Владишевська відзначає про доцільність звернення уваги на наведену в правовій доктрині трирівневу структуру застосування міжнародно-правових стандартів у національному законодавстві:

1) стандарт має бути зафіксований у нормах міжнародного права, та, відповідно, мати обов'язковий чи рекомендаційний характер;

2) цей стандарт має бути застосований в юрисдикційних нормах;

3) цей стандарт має бути пояснено й визнано в наукових працях міжнародного права [1, с. 47].

Таким чином, міжнародні стандарти у сфері діяльності судових установ господарської юрисдикції можна визначити як сукупність задекларованих у базових міжнародних документах правил, дотримання яких є провідною світовою практикою.

Угода про асоціацію між Україною і ЄС є ґрунтовним та значним за обсягом документом, який дає можливість зрозуміти, що Україна прагне отримати в результаті євроінтеграції та наскільки тривалим буде цей процес, зазначили судді з країн-членів ЄС, запрошені до участі в роботі форуму. Вона значно більша за обсягом і докладніша порівняно з Угодою про асоціацію між Польщею і ЄС, зокрема у сфері судочинства, прокуратури, – зауважив суддя Варшавського окружного комерційного суду Лукаш П'єб'як. Він навів низку переваг у сфері правосуддя, які має Польща як член ЄС: можливість визначати спрямованість політики і правових норм, а також ухвалювати рішення, маючи представників у таких органах ЄС, як Європейська комісія, Європейський парламент, Європейський суд справедливості, а також беручи участь у переговорах між національними урядами та органами ЄС; можливість уніфікувати законодавство для полегшення співпраці у сфері судочинства через правила, директиви та інші правові акти ЄС; можливість діяти у спільних органах, наприклад у Європейській судовій навчальній мережі, Європейській мережі судових рад [2, с. 13].

Крім того, Лукаш П'єб'як зазначив і певні негативні чинники процесу впровадження європейських стандартів судочинства, як то: ускладнення правових систем держав-членів унаслідок наявності нового, унікального типу правової системи, що відрізняється від національних та міжнародних правових систем; проблеми пріоритету і суверенітету (національна конституція чи європейське право); безумовне визнання судових рішень, винесених в інших державах-членах, без урахування особливостей національного правопорядку тощо.

Грузія почала реформування судової системи з пріоритетом на покращення правосуддя та відновлення довіри суспільства у 2005 р. Кожен крок зроблений до сьогодні в кінцевому результаті призвів до налагодження функціонування судової системи та доступу до правосуддя. Реформування судової системи почалося з кадрів. Так, кваліфікаційні іспити суддів почали проводитися за фахом, а саме, в кримінальній, адміністративній та цивільній спеціалізації. Такий відбір був введений для того, щоб ті судді, які мають більш високу кваліфікацію у певній галузі права, здійснювали судочинство в юрисдикції цієї галузі. Окрім цього,

зарплата суддів була підвищена та закріплена у законах задля протидії корупції. Не залишилися без уваги і судові приміщення, які на початку судової реформи знаходилися у жахливому стані. Їх ремонтувannya спочатку здійснювалося за фінансової підтримки Світового банку, але зараз це здійснюється за рахунок асигнувань з бюджету. Тепер стало можливим робити стенографічні звіти та протоколи слухань в електронному вигляді і переглядати речові докази за допомогою електронних дисплеїв [3, с. 14].

Також було створено незалежні від виконавчої та законодавчої влади інститути, що дозволяють судовій владі самостійно управляти системою. З 2011 р. почалося поетапне впровадження суду присяжних, а згодом і інституту медіації, що покликане збалансувати навантаження судів. Для ефективної роботи системи медіації, між Верховним Судом Грузії та Тбіліським державним університетом було підписано угоду про підготовку медіаторів. Не залишили поза увагою відносин між судовою владою та громадськістю шляхом введення посади судді-спікера, навчання суддів взаємодії з журналістами та дружелюбний прийом громадян. Зараз у кожному суді працюють два-три спеціально навчені судді, які завжди готові прокоментувати рішення своїх колег у тій чи іншій справі. Система, повноваження і порядок діяльності загальних судів визначаються Органічним законом Грузії «Про загальні суди», де ст. 2 закріплено триланкову судову систему. Так, до структури загальних судів віднесено: міські суди – суди першої інстанції, апеляційні суди і Верховний Суд Грузії, як найвища касаційна інстанція [4].

Важливе значення під час реформування судової системи для нас має досвід Польщі, яка завдяки вмілим реформам стала повноправним членом Європейського Союзу. Конституція Польщі у ст. 173 закріплює незалежність судової влади від інших гілок державної влади, та зазначає, що судочинство здійснюють суди і трибунали. Також зазначено, що правосуддя здійснюють Верховний суд, загальні суди, адміністративні суди, а також військові суди. Так само як і в Грузії, у воєнний час допускається створення «надзвичайного суду»: «Надзвичайний суд або прискорочений процес може бути встановлений тільки на час війни» (ч. 2 ст. 175 Конституції Польщі).

На Верховний суд Основний Закон Польщі покладає здійснення нагляду за діяльністю загальних і військових судів у сфері винесення вироків і рішень. Вищий Адміністративний суд, а також інші адміністративні суди покликані здійснювати контроль за діяльністю публічної адміністрації. Цей контроль включає також винесення судових рішень про відповідність законам постанов органів територіального самоврядування й нормативних актів місцевих органів урядової адміністрації. Фіксується принцип інстанційності судочинства та гарантується не менше двох інстанцій при розгляді справ у суді.

До трибуналів Конституція Польщі відносить Конституційний трибунал і Державний трибунал. Конституційний трибунал є органом конституційної юрисдикції й за компетенцією схожий з Конституційним Судом України. Державний трибунал створений для притягнення до відповідальності вищих посадових осіб країни за порушення Конституції чи закону у зв'язку із займаною посадою чи у сфері виконання своїх службових обов'язків.

У контексті процесів реформування судової влади слушною є наукова позиція С. Ю. Обрусної, яка обґрунтовує вербальну конструкцію – «системна судова реформа», змістом якої, на думку вченої, є «комплекс політико-правових заходів, які полягають у структурних, функціональних та державно-службових перетвореннях у судовій сфері з метою вдосконалення системи судової влади та здійснення правосуддя» [5, с. 392]. Звідси, судова реформа має системний характер, що охоплює всі змістовні елементи системи судової влади та є більш широким за змістом політико-правовим явищем, ніж реформа системи судоустрою.

Реформа системи судуоустрою – це напрям системної судової реформи, спрямований на системне перетворення судуоустрою України. Тож, реформування системи судуоустрою є змістовно структурним елементом судової реформи та, відповідно, реформування судової влади. При цьому варто наголосити, що реформування системи судуоустрою не зводиться до перетворень тільки в системі судів, адже система судуоустрою є ширшим за своїм змістом концептом, ніж просто сукупність судів. Звідси, реформування цієї системи – це, за своїм змістом, реформування організації (устрою) судової влади. Враховуючи, що судуострій становить узгоджену, структуровану систему, її реформування також має бути системним, поетапним та здійснюватися засобами, що кореспондують вищезазначеним організаційно-правовим засобам правової реформи, втім, з урахуванням особливостей реформування системи судуоустрою.

Також слід звернути увагу на досвід європейських країн у здійсненні господарського судочинства. Не в багатьох європейських держав функціонують спеціалізовані суди з розгляду комерційних справ (економічних або ж господарських).

Наприклад, в Австрії діє єдиний на всю країну Торговий суд, що розглядає комерційні спори, у тому числі й справи про банкрутство (до складу суду входять представники ділової спільноти в якості комерційних суддів). У Бельгії створений комерційний трибунал, який діє як суд першої інстанції, розглядаючи суперечки, в основному, з торгових відносин (до складу комерційного трибуналу входить професійний суддя і 2 представники ділових кіл. Комерційні трибунали є ланкою бельгійської судової системи).

У Швейцарії для вирішення комерційних суперечок створені торгові суди, що складаються не тільки з юристів, але й з представників ділових кіл, обрані кантональними радами. Слід додати, що характерним для Європи у вирішенні комерційних спорів є поступова імплементація арбітражних принципів до роботи державних судів. Це зумовлено високим рівнем довіри до державних судів у Європі та відсутністю корупції [6].

Отже, позитивним для України можна вважати:

- 1) перейняття організаційних засад щодо наявності окремих категорій справ, які можуть розширити юрисдикцію вітчизняних господарських судів (створення спеціалізованого суду із розгляду комерційних спорів із іноземними суб'єктами);
- 2) можливості розгляду питання про впровадження прискореної процедури розгляду господарських справ у випадку застосування судом альтернативних варіантів вирішення спорів (поєднання медіативних та процедурних повноважень суддів);
- 3) вивчення дієвості адміністративно-правових засад публічного адміністрування позасудової діяльності суддів;
- 4) перейняття адміністративно-правових засад реалізації альтернативних судовому вирішенню господарських спорів;
- 5) можливості запозичення досвіду щодо організації процедур судового розгляду, зокрема його структури яка складається з одного етапу;
- 6) необхідності спеціалізованої конкретизації статусу судді господарського суду;
- 7) розширення профілю вимог щодо посади судді господарського суду чотирьох блоковою компетенційною системою.

Європейський курс України ґрунтується перш за все на принципах дієвості демократичних інституцій, верховенстві права та укріпленні інституцій усіх рівнів державного управління загалом та судових органів зокрема. Зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості, це ті стандарти внутрішньої політики, які мають бути забезпечені Україною відповідно до взятих на себе міжнародних зобов'язань.

Критеріями якісної реалізації судової реформи є забезпечення доступу громадян до правосуддя, їх права на справедливе судові рішення та гарантування реальної незалежності суддів.

На думку О.І. Автеньової створення мирових судів в Україні є однією з ідей реформування сучасної системи судуоустрою. Втім, ця ідея залишається нереалізованою і спрогнозувати, чи буде її втілено, важко. Тим не менш, для того, щоб зрозуміти, наскільки ефективним буде заснування мирових судів в Україні з точки зору збалансування системи судуоустрою та розвантаження судів першої інстанції, варто розібратись, які спори мають бути їм присутні [7, с. 184].

В.В. Крижанівський також вважає, що одним із альтернативних способів врегулювання спорів може стати інститут мирових суддів, який вже давно і успішно функціонує у багатьох зарубіжних країнах. Мирові суди там вирішують морально-правові конфлікти і розглядають нескладні (малозначимі) цивільні та кримінальні справи, сприяючи зменшенню навантаження на місцеві суди й підвищенню швидкості та оперативності розгляду справ. Діяльність мирових судів направлена на забезпечення реалізації принципів доступності та справедливості судочинства і є важливим показником демократичності судових систем цих країн [8, с. 143].

Родоначальницею мирового суду вважається Англія. Його походження відносять до королівської прокламації 1195 р., за якою у підмогу шерифам стали призначатися наділені адміністративними та поліцейськими функціями «рицарі миру». З відмиранням посади шерифа у XIV ст. «стражі миру», як їх тоді стали називати, набули й судових повноважень. Назва ж «мирові судді» (justice of the peace) з'явилась вперше біля 1327 р. і стала офіційною після 1361р., коли народилась посада мирового судді у її сучасному значенні. Мирові судді призначалися (і призначаються дотепер) з почесних і таких, що поважали закон, місцевих жителів, часто, за традицією, без юридичної освіти. Посада мирового судді Англії почесна, а отже, неоплачувана. Тому вона вже з початку була розрахована на осіб достатньо заможних. Характерною особливістю англійського мирового суду було і залишається поєднання функцій адміністративних (видача наказів про арешт і виклик до суду, проведення попереднього розгляду про злочин, що переслідується на підставі обвинувального акту) і судових у формі сумарної юрисдикції (розгляд справ без присяжних). Мировий суд Англії протягом свого багатоговікового існування заслужив велику довіру народу, користувався та користується в народі великою повагою [8, с. 144].

У сучасній Британії мирові судді переважно працюють у магістратських, тобто місцевих судах. Переважна більшість мирових суддів не є професійними юристами, хоча певна їх частина все ж має фах правознавців. Магістратські суди діють на підставі закону про них 1980 р. У Великій Британії діє понад 500 таких судів з понад 24 тис. Мирових суддів, з яких третина – жінки. Ці судді працюють на громадських засадах, але їм компенсують витрати, пов'язані з відрядженнями. Теперішня система магістратських судів, члени яких працюють на громадських засадах, є життєво важливою для ефективного здійснення карного судочинства. Вони розглядають одноособово або колегіально (двоє-трьох суддів без присяжних) кримінальні справи та дуже обмежену кількість цивільних справ.

Щодо можливості використання даного досвіду в Україні, то на думку В.В. Крижанівського у нормах чинного законодавства має бути чітко прописана процедура здійснення правосуддя мировими судами, положення якої повинні узгоджуватися як між собою, так і з іншими нормативними актами. Невизначеність юридичного статусу залишається суттєвою перешкодою для впровадження інституту мирових судів в Україні [8, с. 141].

Отже, позитивний досвід функціонування інституту мирових судів свідчить на користь ідеї створення цього інституту і в нашій державі. Інститут мирових судів може внести свіжий струмінь в українську судову систему, виступивши за певних умов протиположно до старого пострадянського суду, а його запровадження стало б прогресивним явищем у сфері правосуддя та сприяло її демократизації.

Щодо майбутніх перспектив реформування системи судоустрою в Україні, то можна зробити акцент на тому, що 25 січня 2021 року посли країн G7, тобто «Групи семи» (Франція, Сполучені Штати, Велика Британія, Німеччина, Японія, Італія та Канада), спільно оприлюднили документ за назвою «Дорожня карта судової та антикорупційної реформи». У ньому перераховані пріоритети, яких має дотримуватися Україна, щоб ефективно зміцнити власну судову систему.

Посли країн «Великої сімки» вітають зусилля, які президент Зеленський та інші українські лідери доклали для врегулювання цієї кризи в такому терміновому порядку, якого вона вимагає. У відповідь на запит президента щодо пропозицій ефективного та раціонального врегулювання кризи, було проведено низку консультацій міжнародними партнерами України.

На сьогоднішній день влада не спроможна реально розмежувати сутність реформи судової системи, це дуже об'ємна праця. Але хочеться зазначити, що потрібно починати з найпростішого, а саме, одним з найважливіших критеріїв ефективності системи судоустрою є легітимність суду, яка за своїм змістом, перш за все, означає суспільну довіру до цього інституту. Одним із стратегічних завдань щодо розвитку України як демократичної, правової держави є відновлення довіри до судової системи. Українська спільнота звикла до корупції у судовій системі, і доки влада не доведе реальними діями, що докладає зусиль до знищення корупції, реформування судової системи залишиться «не вирішуваним питанням на порядку денному».

Досліджуючи сучасні тенденції важливо зазначити, що реформування судової системи України, слід проводити лише після належного аналізу поточної ситуації та можливого впливу нового законодавства, що свідчить про необхідність запропонованих змін. Вони повинні бути прийняті після консультацій з основними зацікавленими

сторонами на основі принципів прозорості та всеосяжності, і їх внесок має бути важливим для підготовки збалансованого та ефективного законодавства у цих галузях. Судова система України протягом останніх років була об'єктом численних реформ, про що свідчать багато висновків Венеціанської комісії та доповіді підготовлені Радою Європи. Принцип стабільності та послідовності законів, як основного елемента верховенства права, вимагає стабільності в судовій системі. Стабільність судової системи та її незалежність тісно взаємопов'язані. Довіра громадян до судової влади може зростати лише в умовах стабільної конституційної та законодавчої бази.

Політика у сфері реформування судової системи потребує вдосконалення та впорядкування. Доцільно було б впровадження нової концепції реформування судової системи, яка б була схвалена як суспільством, так і міжнародними партнерами. Україна має великий досвід у спробах реформації судової системи, залишилось лише доробити та вдосконалити саму систему, завдяки рекомендаціям міжнародних партнерів це реально зробити.

Так, для подальшого реформування системи судоустрою необхідною та обґрунтованою є законотворча діяльність з метою вдосконалення законодавства щодо організації (устрою) судової влади в Україні, що детермінує такі тенденції законодавчого забезпечення реформування системи судоустрою, а саме: тенденція подальшого вдосконалення процесуального законодавства та законодавства про виконання судових рішень щодо впровадження принципу верховенства права; тенденція удосконалення законодавчих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо правового статусу вищих спеціалізованих судів; тенденція удосконалення положень Господарського процесуального кодексу щодо компетенції Вищого суду з питань інтелектуальної власності та процесу розгляду відповідних справ; тенденція законодавчого утвердження і розвитку інституту присяжних; тенденція законодавчого удосконалення суддівського самоврядування.

Отже, дослідження міжнародного та європейського досвіду у реформуванні судової системи свідчить про необхідність приведення українського законодавства у відповідність до відповідних стандартів, зокрема, європейських. Перехід України до триланкової судової системи є одним з елементів відповідності європейським стандартам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Владишевська В. Поняття міжнародних стандартів у сфері правосуддя: особливості термінології та класифікації. *Юридичний вісник*. 2016. № 3. С. 47-50.
2. Міжнародний судово-правовий форум 2015 «Судова реформа в Україні: європейський вектор». *Вісник Верховного Суду України*. 2015. С. 13-17.
3. Охотницька Н. В. Поняття і принципи побудови судової системи України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. Ч. 3. С. 12-20.
4. Органический Закон Грузии «Об общих судах» от 04.12.2009 г. № 2257-lic. *Законодательный Вестник Грузии-ЗВГ*. 08/12/2009. № 41. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/90676?publication=34> (дата звернення: 15.08.2022 р.).
5. Обрусна С.Ю. Адміністративно-правові засади реформування судової системи України : дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра. юрид. наук : 12.00.07. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2011. 430 с.
6. Шепель Т., Бойченко Є. Європейське спрямування господарського судочинства. *Юридична газета online*. 2016. № 11 (509). URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/gospodarske-pravo/evropeyske-spryamuvannya-gospodarskogo-sudochinstva.html> (дата звернення: 15.08.2022 р.).
7. Автеньєва О.І. Заснування мирових судів в Україні та визначення підсудності. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 184-190.
8. Крижанівський В.В. Запровадження мирових судів в Україні. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 4. С. 141-146.